అరణ్యంలో మానవయంత్రం

1

బంగారయ్య కోయపల్లె జేరి వరదలనాటికి రెండేళ్ళు దాటింది. అసలు బంగారయ్య కోయపాలెం జేరటమే పెద్దకథ.

ఖమ్మంమెట్టులో ఎరువుల వ్యాపారం జేయబోయి బురదలో కాలుబెట్టాడు. కులం వాళ్ళంతా బంగారయ్యను చీవాట్లు పెట్టారు. వాళ్ళ మామ వచ్చి "అరే, బంగారూ, ఘన కులంలో లేని యాపారాల్దేనికిరా? నాకు దెలియ కడుగుతాను! పెపంచకం గొడ్డోయిందంటరా— ఎరువులు ఎరువులని పరుగులు దీస్తివి. ఆటి మంచీ, చెబ్బరా దెల్పిన గటం అయితే మళ్లీ ఆటి జోలికి బోడ్రా" అని అందరిముందూ అల్లుణ్ణి కూక లేశాడు.

బంగారయ్యను ఎరువుల వ్యాపారం జెయ్యమని జెప్పింది వాళ్ళ పినబాబు రాగవయ్య. (అప్పటికి ఎరువుల ధరలకు కంట్రోలు వుంది

లెండి.) రాగవయ్య ముఖం తప్పించి తప్పించి ఒకరోజున తప్పని సరిగా— ఎదురైనప్పుడు కొన్ని హితవాక్యాలు పలికాడు— "అదేం దిరా, బంగారం! తలమాసినవాళ్ళందరూ ఆరు మొగ్గలు దొడిగి, మూడు పువ్వులేసి మెరిసిపోతుంటే నువ్విట్టా జేశావేందిరా బంగారం? ఒరే, ఆ అంగ్రేజి లెక్కలు మనకు అబ్బవురా. అచ్చిరాంది బంగారం బట్టినా మట్టవుద్ధిరా. ఉప్పు, మెరపకాయ అమ్ముకునేవాళ్ళం. కంట్రోలు లెక్క-లకి, ఇంకంటేక్సులకు అతకలేమురా అంటే యిన్నావెంటరా— పెద సరం? ఇప్పుడు పదిమందిలో నాకు తలబోయిందంటావా, నీకు బోయిం దంటావా?"

ఆకులు మాడ్చుకొని చేతులు గాల్చుకొన్న బంగారయ్య పిన బాబు వంకజూసి నోరెత్తబోయినాడు; ఆతను అప్పు సంగతి హెచ్చ రించకముందే, రాగవయ్య వీధిమలుపు దిరిగి మాయమైపోయినాడు.

ఉన్న వూళ్ళో బంగారయ్యకు అప్పువుట్టలేదు. పిల్లనిచ్చిన మామ గూడా పెదిమ విరిచాడు. బంగారయ్య కాలిబురద ఎవ్వరూ కడగలేదు.

ఇక రొండోకంటికి తెలియకుండా రాజమండ్రిలో ఆదెమ్మ నాను తాడు తాకట్టుబెట్టి—బస్తా వుప్పు, అరబస్తా పప్పు, డజను అగ్గిపెట్టెలు (కొత్త రకం ఒంటెమార్కు), మూడువీశెలు లంకపొగాకు, బుట్ట బెల్లం (అనకాపల్లి ముక్కలు), (బొడ్లో ఆరు రూపాయల చిల్లర వేసుకొని) పడవలో వేసి, గోదావరి దాటి బంగారయ్య కోయపాలెం జేరాడు. అడవి రెల్లుగోసి కోయదొరలు పాలెం మధ్యలో బంగారయ్యకు యిల్లు గట్టారు. ఇంటి పంచెపాళీలో ఆ పాలేనికి మొట్టమొదటిసారిగా దుకాణం వెలిసింది.

బంగారయ్య కోయపాలెం జేరి వరదలనాటికి రెండేళ్ళుదాటింది.

* * *

బంగారయ్య ఈ రెండేళ్ళగా ఎవ్వరికీ వుత్తరం రాయలేదు. జ్ఞాతులందరూ పీడా వదిలి పోయిందని అతనిమీద పుకార్లు పుట్టించారు.

"మన్యంలో చలిజ్జొరం వొచ్చి చచ్చిపోయాడండీ" అని అతని పాత బాకీదార్లకు గుర్నాధం పని గల్పించుకొని చెప్పాడు. "కోయాళ్ళు తల గొట్టి మొలేశారు గదండీ. ఆడి బుద్ధి మంచవుతేనా, కోయాళ్ళయినా, ఆదరించేందుకు. అయ్యా, నోరు మంచయితే వూరు మంచండి. వట్టి ఆశపోతుమడిశండీ" అని కర్ణంగారితో ఆకుల పినపుల్లయ్య మనవి చేసు కొన్నాడు. అన్నీ గాలి కబుర్లు.

కోయపల్లె జేరింతర్వాత, బంగారయ్య గడ్డిబొద్దు అయినాడు. ఆదెమ్మకు మన్యం నీళ్ళు పడి మూర్ఛలు పోయినాయి. పెద్దాడు వెంకట రత్నం కాలికీ చేతికీ అక్కరకు వచ్చాడు.

బంగారయ్య కొట్లో కూచొంటాడు. ఆదెమ్మ పొయ్యిదగ్గర వడలు పకోడీలు వండుతుంది—పుల్లిపాయ లేసి. పెద్దాడు వెంక ట్రత్నం అడవిలో గుల్ల చింతకాయలు కొట్టించి, గింజ దీయించి అందరికన్నా అణా తక్కువ జేసుకొని, చింతపండు బస్తాలు పోలవరం మీదుగా రాజమండ్రికి పడవలో వేస్తాడు. అందువల్లనే బంగారయ్య గడ్డి బొద్దయినాడు. యెంకట్రత్నానికి బట్టతల వచ్చింది. ఆదెమ్మకు మెళ్ళో పాతనాన్తాడుకు తోడు, గట్టి కంటె, కాసులదండ అమరినవి. పచ్చి పులుచు గుర్నాధం, ఆకుల సినపుల్లయ్య ఎంత చంకలు గొట్టు కున్నా బంగారయ్యకు చలి జ్వరం వచ్చి చచ్చి పోలేదు; కోయవాళ్ళు తలగొట్టి మొలెయ్యనూ లేదు.

బంగారయ్య కొట్టు వెలిసిం తర్వాత కోయదొరలు వుప్పుకూ, పప్పుకూ గోదావరిదాటి పోలవరం పోవాల్సిన అవసరం తప్పింది. వర్షాలు దబాటుగా కురిసినప్పుడు గుబులుగా, దిగులుగా వత్తిగిలకుండా బంగారయ్య లంక పొగాకు లభిస్తున్నది. మల్లుదొర చిన్న కొడుకు పెళ్ళికి అరవై రూపాయలు బాకీగూడా యిచ్చాడు బంగారయ్య. పోలు మల్లు అడివిగొట్టి చదరంజేసుకొన్న కొత్తమడిలో జల్లే విత్తనాలకు వేలుముద్దర వేయించుకొని అప్పుగూడా యిచ్చాడు. అయితే పెళ్ళిజేసు

కొన్న మల్లుదొర చిన్నకొడుకు, విత్తనాలు జల్లిన పోలుమల్లు వచ్చే యేడాదంతా అడవిలో వాళ్ళు గొట్టిన చింతపండు బంగారయ్యకే తోలుతామన్నారు, అదునులో అడ్డుపడ్డందుకు. అప్పుడు బంగారయ్య తనకు పోటీగా చింతపండు కొంటున్న పాత రాజమండ్రి వ్యాపారి యెన్నపూస గురవయ్య వంక జూశాడు. యెన్నపూస గురవయ్య పడవదిగి కోయపల్లెకు మళ్ళీ తిరిగి రాలేదు. ఇప్పుడు యెంకట్రత్నం (పెద్దాడు) అంపరికన్నా బేడ ఎక్కువజేసుకొని పోలవరం మీదగా పట్నానికి చింతపండు ఎగుమతి చేస్తున్నాడు. బంగారయ్య రొండు గడ్డిబొద్దులయినాడు.

2

భద్రాచలం యాత్ర జేసుకొని తిరిగిపోతూ కోయపాలేనికి బాల హరిదాసు వచ్చాడు. బాలహరిదాసంటే బాలకుడనిగాదు. "నా పేరే బాలదాసు" అని హరిదాసన్నాడు. కోయదొరలంతా తలకాయలు జేర్చి కథ జెప్పించాల్సిందేనని తేల్చారు.

"ఎందుకొచ్చిన యాసాలు జెప్పండి యీ కరువుకాలంలో, కూటికొచ్చునా? గుడ్డకొచ్చేనా మల్లుదొరా?" అని బంగారయ్య అన్నాడు.

ఆ మాటలకు ఆదెమ్మకు బాగా కోపం వచ్చింది. "ఇక బలే మడిసివేలే. రామా కృష్ణా అనుకోకుండా యికెందుకంట గటాలు? ఏం యేలియ్యాలా, లచ్చలియ్యాలా హరిదాసుకు?"

బంగారయ్య యిక మాట్లాడలేదు. అ రాత్రికి హరిదాసుకు భోజనం బెట్టటానికి వప్పుదల అయినాడు. మొగుడు జూడకుండా ఆదెమ్మ కోయదొరలకు రూపాయి చందా యిచ్చింది. బంగారయ్య యింటిముందే హరికథ.

సాతాని హరిదాసు అసలు కథకన్నా పిట్టకథలే ఎక్కువ జెప్పాడు. అందులో పేరాశకుబోయి పేల పిండి పిడత పగలగొట్టు కొన్న బ్రాహ్మడికథ, ఊరికే కొబ్బరికాయ సంపాదించాలని చెట్టెక్కి

నదిలో బడ్డ పీనాశి షావుకారు కథ ఒకటి ఉన్నాయి. అసలుకథ "కలి యుగాంతం." హరిదాసు బాగానే కీర్తనలు పాడేడు. చెవుల్లో పూలు బెట్టుకొని, బంగారయ్య అడవిమానుతో కొత్తగా జేయించిన పెద్దబల్ల విరిగేటట్లుగా నృత్యం జేశాడు. మాటిమాటికీ, వీరభోగ వసంత రాయ లనే కలియుగ పురుషుడు, ఫలానిచోట వుద్భవించి పెరుగుతున్నాడనీ, తెల్లగుఱ్ఱంయెక్కి, పదును ఖడ్గం ధరించి కలియుగ నాశనానికి బయలు దేరుతున్నాడనీ, పుణ్యం జేసుకొన్న పది కుటుంబాల్ని మినహాయించి యీ లోకాన్నంతా నేలమట్టంజేసి, అగ్ని ప్రళయం, జలప్రళయం మొదలైన ప్రళయాలను సృష్టిస్తాడనీ, బంగారయ్య వంకకే తిరిగి రాగాలుతీస్తూ చెప్పాడు.

"అయ్యా, చూడండి, మహాజనులారా! ప్రపంచంలో ధర్మదేవత నాలుగుకాళ్ళమీద సంచారం చెయ్యటంలేదని చెప్పటానికి ఒక్కటే నిద ర్శనం చాలును. ఈ పాలెంలో ఈ రాత్రికి నా ఒక్క పొట్టకోసం, యీ బీద హరిదాసుడు జానెడు పొట్టకోసం గడప గడపా తిరగాల్సి వచ్చిందంటే, అన్నపూర్ణ అయిన మన భారతావనిలో."

హరిదాసు కళ్ళు చూడలేక బంగారయ్య ఆదెమ్మ వంకగా తిరి గాడు. ఆదెమ్మ నేత్రాలనిండా నీళ్ళు నిలిచి వున్నాయి. వీరభోగ వసంతరాయలవారు నిలపబోయే పదియిళ్ళల్లో తనదిగూడా ఒకటని ఆదెమ్మ ఆత్మతృప్తితో ఆనంద భాష్పాలు రాల్చినది.

* * *

బంగారయ్యకు ఒడలు ఒలదరించింది. చట్టకాడ పారేసి యింటికి బయలుదేరబోతున్న మల్లు దొరను ఆపి—"మల్లుదొరా, యివ్వాళ ఎట్టాగోవుంది నావంటో. ఇద్దరు కోయల్ని బంపితివా, బయట ఒడుకుంటారు వాకిట్లో" అని అడిగినాడు.

మల్లుదొర కిదేమీ అర్థం కాలేదు. "ఏంది శెట్టిదొరా! పెద్దరంగుల మెకాన్ని మొన్న నేంగా మట్టబెట్టింది. మెకం వాసనేస్తే కోయదొర్లకు

కునుకుంటదా కంటి మీద?"

"కాదులే మల్లుదొరా. మా పెద్దోడు వట్టి పప్పు చుద్ద. చుద్ద పేరయ్యంటే నమ్ము. ఆడు కళ్ళు మూస్తే మల్లీ దెరిచేదానికి బెమ్మంతా యన దిగి రావాలి."

కోయదొర యిద్దరు మనుషుల్ని పంపినాడు. వాళ్ళతోపాటు బాల హరిదాసుగూడా అక్కడే పడుకొన్నాడు. బంగారయ్య తెల్లవారుఝాము దాకా హరిదాసుతో మాట్లాడుతూనే గడిపాడు.

హరిదాసు వెళ్ళిన క్షణం నుంచీ బంగారయ్య దిగులు యినుమడించింది. గల్లాపెట్టె దగ్గర మతిమరుపుగా ఎక్కువ చిల్లర యిచ్చాడు. త్రాసులో సవాశేరు రాయికి వీశె రాయి, వీశెరాయికి అర్ధ శేరు నవటాకు రాయి వేశాడు. మల్లుదొర మనుమరాలికి అణాకు అయిదు కాసులు యిచ్చాడు. కంచం ముందర కూచొని దిగులు కళ్ళతో లోతు పొట్టతో లేచిపోయాడు. పెద్దాడు యెంకట్రత్తాన్ని జూసినప్పుడల్లా కళ్ళ నీళ్ళు దిరిగినవి అతనికి.

ఆదెమ్మకు యీ వెన్నెముకలేని మానవుణ్ణి చూడగానే కోపం వచ్చింది. "అయ్యో, యిద్దూరమా! ఏం మడిశంట మాయదారి మడిశి. పెపంచకమంతా గొడ్డుబోయి ఆయనికి మనిల్లే దొరుకుద్దంటా? అయితే తెలీకడుగుతాను, ఆ హరిదాసు మాత్రం ఏం జెప్పాడు. అన్నాయం జేసినాళ్ళకు పెళయంలో సిచ్చన్నాడు గాని మనకేందంట—మేకలంటి మడుసులం, అన్నెం పున్నెం యెరగనోళ్ళం. లెగు. లెగు. మా బాగా వుందిలే నీ యిద్దె"

మూడు రోజులకుగాని ఆ యిల్లు తిరిగి నిండు కంచాలు కడగ లేదు. పెద్దాడు యెంకట్రత్నం జబ్బు పడ్డప్పుడు ముడుపు కడతానన్న అర్ధ రూపాయ బంగారయ్య గబగబా పసుపుగుడ్డలో మూట గట్టినాడు. తిరపతి వెంకటేశ్వరస్వామికి ఖమ్మంమెట్టు వ్యాపారమప్పుడు మొక్కుకొన్న నిలువుదోపిడి మురుగులు (మూడుసవర్ల వెరశి బంగారం) తీసి

రంగుకాయితంలో చుట్టి గల్లాపెట్టె పై అరలో దాచింది ఆదెమ్మ. అడపా దడపా కొడతామని మొక్కుకొన్న అరడజను కొబ్బరికాయలు అంజ నేయులస్వామివారి పేరున పగలగొట్టాడు బంగారయ్య. పెద్దాడు ప్రసా దాన్ని కోయదొరలకు పంచిపెట్టాడు. (మిగిలిన కొబ్బరిచెక్కలు తురిమి ఆదెమ్మ శంకరపాళీ జేసింది.) ఇక కాగాపోగా పెద్దబాకీ—చింతపండు వ్యాపారంలో కలిసొస్తే చేసుకొంటామని పైకి అన్న మాట, సత్తెన్నారా యణవ్రతం ఒక్కటి మిగిలి వున్నది.

బంగారయ్య పెళ్ళాన్ని తొందరపెట్టాడు. ఆదెమ్మ అన్నది. "రేపు పౌర్ణమికి బ్యామ్మణ్ణి పిలిపించు." మల్లుదొర పోలవరం పోయి బ్రాహ్మడికి చెప్పి వచ్చాడు. పెద్దాడు యెంకట్రత్నం చింతపండు ఎగు మతుల పాతబాకీలబాపతు వసూళ్ళకు రాజమండ్రి ఎట్లాగూ పోతున్నాడు గనక, పనిలో పని బ్రాహ్మడికి చదివించే పంచలచాపు, ఆదెమ్మకు చదివింపుల కింద గొల్లప్రోలు నేతచీరె, బంగారయ్యకు వాడకానికి గూడా పనికొచ్చేట్లుగా నల్లకమ్మీ ధోవతులు తీసుకురావాలని నిర్ణయం జరిగింది. పెద్దాడికి బోటుఖర్చుకింద బంగారయ్య రూపాయిన్నరిచ్చాడు. "ఆరి పెద్దోడా, చెప్పినప్పుడే చక్కంగా యిను. అచలే మతిమరుపు కొడుకువి. బోటుకింద ఆరణాలు. పూటకూలు తొమ్మిదణాలు. పోతే సత్రానికి పావలా. ఇంకెంతుంటది??" అన్నాడు.

పెద్దోడు యెంకట్రత్నం తాతకింద లెక్కల్లో తయారైనాడు.

"యింకెంతేందే అయిదణాలు గాదంటే"

"అవున్రా పెద్దాడా. ఎటుబోయి ఎటొచ్చుద్దో. కాలం నమ్మరాం దయింది దాని తస్సాదియ్యా. ఆ అయిదణాలు జేబులో దాసుకో. సుట్టలు తాగొద్దని కచ్చితంగా జెబుతున్నా. బాకీలు చుస్తాగా వసూలు జెయ్యి. ఇదుగో, పంచెలూ, సీరెనూలు యెంకట్రామయ్య కొట్లోనే బేరం జెయ్యి. అం. సౌకలో అన్నాడని జెప్పు మా అయ్య. బాకీలు వదిలి పెట్టేవుగనక అటకాయితనానికిబోయి. పేర్లారిది పెద్ద పద్దు. జాగర్త.

అరి... నీ పిల్లాడు దొంగలు దోలా. మాలావు చిక్కే వచ్చిందే నీతో. పెద్దోడా... నీ కెన్నిసార్లు మొత్తుకోమంటావురా పైసలు బొడ్లోగట్టుకో మని.

పెద్దోడు యెంకట్రత్నం బొడ్లో రహస్యంగా దాచుకొన్న చుట్టల చోటు తప్పించి, పక్కగా దోపుకొన్నాడు రూపాయిన్నర రొక్కం.

3

మంగళవారానికి తిరిగి రావాల్సిన వెంకట్రత్నం బుధవారం వుదయానికి గూడా పత్తా లేడు. ఆపొద్దుటి లంఖణాల బోటులో రేవులో దిగి మల్లుదొరతోపాటు సుబ్బావధాన్లుగారు వచ్చారు. అప్పటికప్పుడే పూజంతా పూర్తయింది అయిదు అధ్యాయాలు తప్పకుండా- ఇక సుబ్బా వధాన్లుగారు కథను గూడా ప్రారంభించారు. వ్రతం కథ అయిపోగావే కట్నాలు. మల్లుదొర అడవిమొగలో డొంకదారిదాకా ఎదురుబోయినాడు పెద్దోడు యెంకట్రత్నం దారి చూస్తూ.

రొండు ఝాములు దాటింతర్వాతగాని వెంకట్రత్నం వూడిపడ లేదు. ఊడిపడటం వూరికే వూడిపడలేదు. బంగారయ్యా జాబితా ఇచ్చిన కొత్తగుడ్డల్తోపాటు ఒక పెద్దఅట్టలపెట్టెగూడామోసుకువచ్చాడు. అట్టల పెద్ద పెట్టెలో ఏమి దెచ్చిందీ— బ్రాహ్మడు వెళ్ళి, ప్రసాదం పంచటం అయిన తర్వాతగాని— పెద్దాడు యెంకట్రత్నం బయటపెట్ట లేదు. యెంకట్రత్నానికి చిన్నప్పట్నించీ నాయనంటే అంత భయం. అసలు పెద్దాడు సుబ్బారాయుడి షష్టినాడు పుట్టాడు. పెద్దాడంటే దేవుడి సమానం ఆదెమ్మకు. అందుకని ఆదెమ్మకు అట్టల పెద్ద పెట్టె దెరిచి చూపించినాడు వెంకటరత్నం.

ఆదెమ్మ ఒక్క క్షణం తన కళ్ళు తాను నమ్మలేదు. అట్టల పెద్ద పెట్టెలో రేడియో వుంది, మిస మిస మెరిసిపోతున్న కొత్త రేడియో. ఆదెమ్మకు మొదట్లో అర్థం కాలేదు. కాని తర్వాత గుర్తుకు తెచ్చుకొన్నది. ఖమ్మంమెట్టులోను విజయవాడలోను వీధుల నడిచే పౌరులకు శాంతి

లేకుండా, లౌడ్‌స్పీకర్లతో హోటళ్ళ నుండి మోగే రేడియో యిదేనని గ్రహించింది. తన కొడుకు యింత ప్రయోజకుడని ఆదెమ్మ యిది వరకు తెలుసుకోలేదు. పెద్దోడు యెంకట్రత్నం అమ్మ పెట్టేవి రొండూ తప్పినవని పళ్ళికిలించాడు. అసలే యెంకట్రత్నం పైపళ్ళు కొద్దిగా ఎత్తు.

ఆ రాత్రిదాకా బంగారయ్యకు యీ సంగతి తెలియనే తెలియదు. చివరకు వంటగదిలోకి వచ్చి చూశాడు.

"అరే పెద్దాడా—వచ్చినేళనుంచి వంటింట్లో అమ్మతో గుసగుస లాడతావుగాని తెచ్చిన పద్దులెక్క జెప్పమంటే అంత తప్పించుకు తిరిగా వేరా. పోతే నీకాడ అయిదణాలుండాలి. ఆడ్నించి జెప్పుకురా... ఆరి నీయిల్లు—నీ తస్స...యిదేందిరా...రేడియో...ఆరి"

బంగారయ్య గుండెలు బాదుకున్నాడు.

"ఇక నెత్తిన చెంగేసుకొని అచ్చయం పాత్ర బట్టి పోదాం పదరా పెద్దోడా, దేశం మీద. మనం గూడా ఆ బైరాగోళ్ళలో గలవాల్సిందేలే. ఇంకేం వుందిలే మల్లుదొరా—కొంప గుండమైబోతే."

ఆదెమ్మ కొడుకును వెనకేసుకొచ్చింది.

"ఆడు మాత్రం యేం తెలివితక్కువ జేశాడంట. పుల్చిలో గలిచే అప్పుకింద కట్టుకొచ్చాడు. అంత మడిశివి నువ్వేబోయి వసూలు చేసుకోలేకపోయినా. అయ్యో— పీడా బోయిన పురుసుడే— ఒక్కగా నొక్క బిడ్డ. ఆణ్ణి రంపాన రాస్తానంటావ్. అహాఁ!"

* * *

ఏ వేళనొచ్చిందో యేమో రేడియో అచ్చిరాలేదు— బంగారయ్య వ్యాపారానికి. సాయంత్రానికల్లా కోయదొరలంతా ఆకలి మరిచిపోయి, యెంకట్రత్నం తీగె వేళ్ళాడదీసిన చెట్టు కింద జేరుతారు. వెంకటరత్నం తిప్పలుబడి ముల్లుదిప్పి విజయవాడ కేంద్రం తెచ్చేసరికి గ్రామస్థుల కార్యక్రమమో, సినిమా పాటలో మోతమోగుతూ వచ్చేవి. కోయదొరలు చప్పట్లుగొట్టి గమ్మున కూచుంటారు. ఇక రాత్రి పదయితేనే కదిలేది.

బంగారయ్య "వ్యాపారం పడిపోయింది" అని అందరితో చెప్పు కొన్నాడు. ఆ మాట కూడా నిజం. వెంకట్రత్నం గుల్ల చింతకాయలు కొట్టించటం మరిచి రేడియో మీద పడ్డాడు. నెల దిరక్కముందే "బ్యాట్రీ" అంటూ మళ్ళీ రాజమండ్రి పోయొచ్చాడు.

కాని పీడ అంతటితో ఆగలేదు. మన్యం తాసీల్దారు వూళ్ళో క్యాంపు వేసి బంగారయ్య యింటి ముందు ఆకాశం తీగెలు చూశాడు.

"ఏం బంగారయ్యా, జోరులో వుందే నీ వ్యాపారం. ఎంతక్కొన్నావేమిటి రేడియో?" అని యింటి ముందు నిలిచి అడిగాడు.

"సిత్తం. మా పెద్దాడు యెంకట్రత్నాందండీ. సిత్తం. యాపారం పడిపోయిందండి."

"ఓహో! నీ కొడుకు మాంచి ఘటికుడన్న మాట. అయితే కొంచెం లైసెన్సు కాగితం యిట్లా చూపించు."

బంగారయ్య తెల్లమొగం వేశాడు.

"జైలుకే. మధ్యలో మళ్ళీ మజిలీ వుండదు'' అని తాసీల్దారన్నాడు.

బంగారయ్య పీకకు వచ్చింది. లైసెన్సు సంగతి యెంకట్రత్నం (పెద్దాడు) చెప్పలేదు. చివరకు కాళ్ళు గడ్డాలు పట్టుకోంగా, తాసీల్దారు పెద్దపోష్టు మాష్టరున్న పోలవరం బోయి, అక్కడ గాకుంటే రాజమండ్రీ పోయి లైసెన్సు తెచుకోమన్నాడు రేడియోకోసం. ఈ మాటు పెద్దాడు యెంకట్రత్నంతో పాటు బంగారయ్య గూడా ప్రయాణమై వెళ్ళాడు.

4

ఆకాశం కోపగించినట్లు వారం రోజులనుండీ కురుస్తున్న కుంభ పోత వానలకు తెరిపిలేదు. కొత్త చీరె కట్టుకుని అడవంతా పచ్చ సోయగంతో లజ్జతో తలవంచుకొని వుంది. కోయపాలెం నుంచి గోదావరి రేవుదాకా పరచుకొన్న మన్యపు డొంక బంగారయ్య మెదడు వలె చిత్తడి చిత్తడి అయినది. దేవరచెట్లమీదుగా దూరాన్నుండి పాపి

కొండలు తెల్లమబ్బుల్లో నీలినీలిగా నిక్కినిక్కి చూస్తున్నవి.

వానల్లోనే ఆదెమ్మకు చలిజ్వరం వచ్చింది. బంగారయ్యకు భయం వేసింది. హరిదాసు చెప్పిన వీరభోగ వసంతరాయులవారి ఆగమన చిహ్న ప్రళయమేమో యిది? మల్లుదొరను పిలిపించాడు. మల్లుదొర వచ్చి ఆకు పసరుతో ఆదెమ్మకు మందు యిచ్చాడు. బంగారయ్య పాత ముడుపులన్నీ పోగుజేసి ఆదెమ్మ తలగడకింద బెట్టాడు. ఆదెమ్మకుగూడా భయ సందేహాలు వేసినవి. తన మెళ్ళో బైరాగి యిచ్చిన రాగి తాయెత్తుతీసి బంగారయ్య జబ్బకు కట్టింది. గల్లా పెట్టెలో మూలదాగివున్న జపవీభూదిని గురించి అతనికి జ్ఞప్తి చేసింది.

బంగారయ్య తాయెత్తు కట్టుకొన్న మధ్యాహ్నమే వాన కొంచెం తెరిపి యిచ్చింది. అప్పటిదాకా రేడియోముల్లు దిప్పి "గర్ గర్ గుర్ గుర్" వింటున్న పెద్దాడు యెంకట్రత్నానికి బెజవాడ మళ్ళీ అందింది. అందటమే, పెద్దాడు ప్రాణంబోయినట్లుగా అరిచాడు.

''అయ్యా, ఓఅయ్యా! రాజమండ్రంతా కొట్టుక పోయిందట''

కొడుకు మాటలకు బంగారయ్య కొయ్యబారి పోయాడు.

"ఆరి యెర్రిపేరయ్యా, మళ్లీ బోయి యిన్రా. సింగారం గారిల్లు గూడా కొట్టుకపోయిందో వుందో."

పెద్దాడు గబగబా రేడియోదగ్గర కెళ్ళాడు. గల్లాపెట్టెలో లెక్క బెడ్తున్న చిల్లరంతా మూసి బంగారయ్యగూడా వణుకుతూ కొడుకు వెనకనే నిలబడ్డాడు—పరుగుసబోయి.

వార్తలు మరొక క్షణంలో ముగిసినవి. గోదావరి వరదలు యింకా వుధృతంగానే వస్తున్నవి. గండ్లు పడుతునే వున్నవి.

బంగారయ్యకు మతి చలించి పెద్దాడిమీద వెర్రికోపం వచ్చింది.

''ఆరి నష్టకాలం దరిద్దురుడా—యిప్పుడు సింగారం కొంపగూడా బోతే ఏంగావాలిరా మన అప్పు? నామాట గమనం లేకపోయె తాడు

దెగినాడికి. —అప్పుడేయెల్లి గుమ్మంకాడ గూచొని యిస్తావా సస్తావా సింగారయ్యా? యియ్యకపోతే యింతటితోనే సెల్లు నాపాణం అని పీకమీద కూసుంటే యాడికి బరిగెత్తేవాడ్రా? ఇప్పుడు నీతాత ఎవడు గడతాడ్రా?''

పెద్దాడు నిజానికి తెలివిగల ఘటమే. ప్రాణం మీదికి వచ్చేట్టుగా వుంది యీ పరిస్థితి. వెంటనే నిజం చెబితేనేగాని పరువు దక్కదు.

"ఇళ్ళు గొట్టుకుపోయినై యని ఎవడే అంది. గోదావరమ్మ పొంగి పట్నంలోకి వరదలొచ్చినయ్యంటనే. అంతేలే.''

* * *

ఒక్క క్షణంలో కోయపాలెమంతా బంగారయ్య కొట్టుముందే నిలిచివున్నది. పోలుమల్లును దేవర చేట్టెక్కించి డొంకమీదుగా చూడమని మల్లుదొర ఆదేశిస్తున్నాడు.

వరద వచ్చింది. వరద వచ్చింది. గోదావరమ్మ పరవళ్ళు తొక్కి పొంగింది.

ఆ సాయంత్రానికి దిగువలో వరదలకు మునిగిన కోయ గూడాల్లోని నిర్భాగ్యులందరూ పాలెం చేరటం ప్రారంభించారు. నెత్తిమీద గంపల్లో యిల్లంతా సర్దుకొని మగవాళ్ళు, పిల్లల్ని వీపులకు గట్టుకొని ఆడ వాళ్లూ, బురదలో కావిళ్ళు మోస్తూ కోయ యువకులూ, అడవిలో కొత్త లోకం యీనినట్లుగా, వారం రోజుల వానలకు ప్రతి పచ్చ చెట్టు మానవులైనట్లుగా వూరంతా కొత్త కాందిశీకులతో నిండి పోయింది. ఆ రాత్రి అందరి ప్రాణాలూ అరచేతుల్లోనే స్తంభించి కూర్చున్నవి.

మల్లుదొర జట్లు జట్లుగా కోయదొరల్ని కూర్చాడు అప్పటి కప్పుడు. అడవి తడి దెబ్బ చితుకుల్తోనే దివిటీలు కాగడాలూ కట్టించాడు. గోదావరమ్మ దిక్కుగా జట్లను కాపలా బెట్టాడు. దివిటీలు ఆరి పోయాయా, కోయపాలెం గూడా గోదావరి బలిగోరినట్టే. దివిటీలు వెలిగినంత సేపూ గుండెల్లో ఆశలు వెలుగుతాయి. ఆరాత్రి అడవిలో

చీమచిటుక్కుమనలేదు. మనుషులు ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలు మరిచిపోయి దివిటీలమీద దృష్టినిల్పి ఆ రాత్రంతా జాగరం చేశారు. ఆడంగులు వీపుకు కట్టిన పిల్లల్ని తీయకనే కునికిపాట్లు పడ్డారు.

ఉదయానికి దివిటీలవాళ్ళు తిరిగి వచ్చారు. వరదలు తీస్తున్నవి. నీళ్ళు నిలిచివున్నా, వుప్పైనగా ముందుకు సాగడం లేదు. కోయదొరలు చిరకాలాల నుండి సంతోషం పొంగినపుడు, మానవుడిని ప్రకృతి రక్షించినపుడు క్షణంలో, అప్రయత్నంగా పొంగి పరవళ్ళుదొక్కే అది నృత్యం చేశారు. బాలహరిదాసు మాట బూటకమయిందని బంగారయ్య సంతోషించాడు. వానలు సాగకముందే బంగారయ్య సరుకుల పడవ వచ్చింది. అందువల్ల దుకాణం సంక్రాంతి నాటి ధాన్యపు పురిగా వుంది.

బంగారయ్యకు తిండి తింటానికిగూడా తీరిక చిక్కటం లేదు. ఊరిమీద పదివూళ్ళవాళ్ళు వచ్చిపడ్డారు. కోయలు కడుపు నింపు కొంటున్నది వెదురుబియ్యం గంజయినా ఉప్పక్కర్లేం దెవరికి? కోయయినా, కలెక్టరయినా వుప్పులేనిదే పూట గడవదు.

బంగారయ్య పెద్దాణ్ణి బిలిచి కేక వేశాడు.

"లేడియో లేడియో అని లేడివై పోతావేరా నాపసన్నాసీ. ఎప్పటికైనా తిండిబెట్టేది తరాజేననుకో యెర్రినాగమ్మా. బేరం నేర్చు గోరా అంటే బింకం పోతావ్? అదనుబట్టి పదను బేరంరా పప్పు చుద్దకానా...అంతాడి కాపేసి, లోనికెళ్ళి వుప్పు బస్తా లెన్ని లెక్కెట్టొచ్చి జెప్పు."

యెంకట్రత్తం లోపల్నించే కేకేసినాడు.

"నాలుగేనే అయ్యా"

"అరి నీగొంతుగొయ్యా. అరి సీపీక యములాడు నొక్కా. ఏం పోగాలం వచ్చిందిరా పెద్దాడా! బేరమనుకొన్నావా, అల్లాటప్పా అనుకొన్నావా పెద్దాడా?"

మరొక్కక్షణంలో కోయపాళెంలో ఉప్పుధర హఠాత్తుగా లేచింది.

5

రేడియో వచ్చింతర్వాత బంగారయ్యకు ఒక ఆత్మతృప్తి వచ్చింది. సాయంత్రం సాయంత్రం దేశంలో పప్పుకూ, నూనెకూ, మిర్చికి, పసుపుకూ తాజా మార్కెటు ధరలు తెలుస్తూంటవి. బంగారయ్య తన ధరలన్నీ మనసులో గుణించుకొని పెద్ద మార్కెటు ధరలతో పోల్చుకుంటాడు. ఇదివరలో వ్యాపారం జేసేవాళ్ళు యింత తెలివి తక్కువ వాళ్ళని అతనికి గట్టి నమ్మకం కలగలేదు. ధరలు హెచ్చటం చేతుల్లో బెట్టుకొని యింకా చచ్చు ధరలకు కట్టుబడి, పైపెచ్చు రేడియోల్లో గూడా చెప్పుకొనేవాళ్ళు తెలివిలేనివాళ్ళు గాక మరేమిటి?

ఏమయితేనేం కానీకి, అర్ధణాకు వుప్పుదర్శనం దుర్లభమైంది. అణాకు చారెడిచ్చినా యిచ్చినట్టే - కోయపాలెంలో, ఇక పప్పు కొత్త పెళ్ళికూతురై కూచున్నది. మిర్చి దేవుడి వరమైంది. అడివిలో దొరికే గుల్లచింత తప్పితే మిగతా దినుసులన్నీ మింటికెక్కి పోయినవి.

మల్లుదొరగ్గూడా చివరకు ఉప్పు దొరకలేదు.

"ఏం శెట్టిదొరా, ఉప్పు బొత్తిగా అన్యాయమయిపోయింది" అని అడిగాడు.

"నువ్వు జూస్తానే వుంటివిగదా మల్లుదొరా. పడవలో వేసుకొచ్చిందే అరబస్తా. దానిమీద వరదలొస్తైయని ఆ చచ్చినాళ్ళకు దెలుసో యేమో, బంగారం దూచినట్టు గొలిచి బుడ్డోణ్ణి అన్యాయం జేసినారు రాజమండ్రిలో. ఎందుగ్గైనా మంచిదని మా పెద్దోడు యింటివాడకానికి నాలుగుచిప్పలు తెల్లుప్పుదెచ్చినాడ్లే. కావాలంటే నీకు గాదంటామా మల్లుదొరా, పొద్దునాలలేస్తే మొగాలు మొగాలు జూసుకుంటం? పిల్లొచ్చి అడిగినాక మల్లీ బేడ్డబ్బులిః కూస్తంతే వచ్చిందని అంటార్లే అని వుప్పులేదమ్మా అని తాతకు చెప్పమన్నా, అంతేలే. గావాలంటే బేడుప్పు పొట్లాం గట్టియ్యరా పెద్దోడా" అని బంగారయ్య గల్లాపెట్టె ముందునుంచి లేచి లోపలికిపోయి, పెద్దోడు యెంకట్రత్తం

వేళ్ళమీద ఒక్క దెబ్బేసి ఉప్పురాల్పించి, చిన్న పొట్లాం బయటికి బంపి వేళ్ళతో పైసలసంజ్ఞ చేశాడు.

మల్లుదొరన్నాడు. "రాసుగోశెట్టిదొరా. పాత పొద్దుకింద రాయించు."

"అట్లాగేలే. నీగ్గాదంటానా. సిల్లరలేదస మా పెద్దోడు పైస లడిగిండులే"

సాయంత్రం గాకముందే బంగారయ్య ముందు కొట్టుకట్టేశాడు. బేరం జోరుగాసాగటంజూసి అరోజునుంచి ఆదెమ్మ గూడా లేచి తిరిగి బంగారయ్య చెయ్యికింద నిలిచింది. ఆదెమ్మ ఖాళీ చేసిన మంచంలో బంగారయ్య పడుకొని "చలిజ్జొరం అని జెప్పరా పెద్దోడా—" అన్నాడు. ఆదెమ్మ, పెద్దాడు యెకట్రత్తం వెనకనుండి బంగారయ్య జెప్పిన ధరలు పలికి తేనే వుప్పమ్ముతున్నారు. పాతధరలకు ఉప్పులేదు. అసలు లేదు, నల్లవుప్పుగాని తెల్లవుప్పుగాని. బంగారయ్య ముసుగుతన్ని యింకా నెలదాకా పడవలు నడవకపోతే బాగుంటుందని కళ్ళు మూసుకొన్నాడు.

* * *

బాహ్య ప్రపంచంతో సంబంధాలు తెగిపోయిన కోయపాలెం ముసుగులో నిద్రిస్తున్న మానవుడివలె గోచరించింది. ముసుగులో మనిషికి ఏ స్వప్న సందర్శన మవుతున్నదో ఎవరికీ తెలియదు. అన్ని దృక్కోణాలకు చైతన్య రహితంగా కన్పిస్తున్న కోయపాలెం గూడా ఏ అంతర్వాహినులవల్ల కదలింపబడుతున్నదో బాహ్యదృష్టితో తెలుసుకొనటం అసంభవం. స్వప్నదశలోని మానవుడిని స్వప్నదశ హఠాత్తుగా మేల్కొలిపినట్లే తరతరాలనుండి చేతి మూలలో, అంగుళం అంగుళము లోనూ పొంచిచూచే మృత్యువుతో పోరాటం సల్పుతూ శాంతియుతంగా జీవయాత్ర గడుపుతూన్న కోయపాలాన్ని గూడా ప్రస్తుత నిస్సహాయ వాతావరణంనుండి రెండు జ్ఞాన చక్షువులు మేలుకొలుపు పాటను

వినమని నిర్దేశించినాయ్. ఈ జ్ఞానచక్షువులు గోదావరి పాలబడకుండా నిర్వాసులుగా వచ్చిన యిద్దరు యువకులు బాలదొర, గంగుదొర.

బాలదొర, గంగుదొర అన్నదమ్ములు. ఆటవిక జాతుల్లో యుగ యుగాలుగా నెలకొన్న వీరోచిత సాంప్రదాయాలకు వాళ్ళ కుటుంబం పెట్టింది పేరు. ప్రతితరంలోనూ స్వాతంత్ర్యరక్షణార్థం కత్తి చేపట్టి బాణం సంధించిన కుటుంబరక్తం వాళ్ళ నాళాల్లో ప్రవహిస్తూవుంది. మహా వీరుడు అల్లూరి సీతారామరాజు మన్యం పితూరీలో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య వాద సేనలను ముప్పుబెట్టిన కోయసైన్యంలో వాళ్ళ తాత వీరోచిత మరణం పొందాడు. ఆ తరవాత కుటుంబం భద్రాచలం దాటి నైజాం లోకి వలసబోయింది. బాలదొర, గంగుదొర పసివాళ్ళుగా పట్టీలుకొడు తున్నప్పుడు తల్లిని అవమానించిబోయిన ముస్లింజాగీర్‌దార్ గుండాలతో పోట్లాడుతూ తండ్రిగూడా దుర్మరణం పాలయినాడు, అయితే నలుగురు తురక రౌడీలను మట్టుబెట్టిగాని అతను భూమికొరగలేదు. ఆ తరవాత తమవంతే వచ్చింది. ఏ స్వాతంత్ర్యసంగ్రామమూ తనకు తానై అది శిలాశాశ్వతమై, సంపూర్ణమై పరిపూర్ణతపొంది చరిత్ర పుట లలో మాత్రమే నిద్రించలేదు. తండ్రులు జయించినామనుకొన్న స్వాతంత్ర్యం బిడ్డలు తిరిగి రక్తమోడ్చి నిలబెట్టుకొనాలి. బిడ్డల పోరా టాన్ని తరువాతి తరంవాళ్ళు కొనసాగించకపోతే, బానిసత్వం, తాడన, పీడన కొత్త రూపంలో కొత్త నిరంకుశులద్వారా, కొత్త యుద్ధోన్మాదుల ద్వారా, కొత్త మత దురహంకారులద్వారా వచ్చి వాకిలిముందు నిలు స్తాయి. స్వేచ్ఛావృక్షానికి తరతరములోనూ నిరంకుశులదో, యుద్ధ రాక్షసులదో రక్తంఎరువుగా కావాలి. మొగ్గదొడిగి, పూలుబూసి, పిందె వేసి, కాయకాచి, పండునిచ్చే ఆ వృక్షానికదే నీరు.

బాలదొర, గంగుదొర తండ్రి తరవాత పిలుపు నందుకొన్నారు— మాతృదేశపు ఆర్తనాదంతో. నైజాంలో యిత్తేహాద్ ముస్లిమీన్ నర హంతకులు, రజాకారు పచ్చిరక్తంతాగే గుండాలు కోయగూడేల మీద

పడి, తెలుగుకోయ వనితలను చెఱిచి, పురుషుల్ని చంపి, హిందువన్న వాడి ఆస్తినంత దోచుకొని లోకానికి పీడ బెట్టినప్పుడు ఈ చదువురాని అడవి కోయలు తిరిగి బాణాలు లంకించుకొన్నారు. అడవిలో మెకాల్ని చంపే బదులు వాళ్ళ ఈటెలు, బాణాలు నిరంకుశ మత దురహంకారులను వెతికి చంపినవి. ఆ బాలదొర గంగుదొర తిరిగి వరదలో ప్రాణాలు దక్కించుకొని ఆశ్చర్యకరంగా చుట్టూ నీళ్ళలో లంకగా తేలుతున్న కోయపాలెం చేరుకున్నారు.

బంగారయ్య కొట్టుముందు జనంమూగి తిరిగి పోతున్నారు. ఆ జనంలో మొదటిరోజునే బాలదొరకు వుప్పుదొరకలేదు. తరువాత గంగుదొర వెనకగా వెళ్ళితే ఆదెమ్మ బేడకు చారెడు వుప్పుపొట్టాం గట్టి యిచ్చింది. గంగు బయట వుప్పుకోసం వేచి వున్నప్పుడు, పెద్దాడు యెంకట్రత్తం, బంగారయ్యా రేడియోలో మార్కెట్ ధరలు వింటున్నారు. ఉప్పు దీసుకొని యీవలకు వచ్చి గంగు బాలదొరకు చెట్టుమీది నుంచి బంగారయ్య యింటిమీదదాకా వేళ్లాడుతున్న తీగెల్ని చూపించాడు. ఆ తరవాత చేతిలో వుప్పును పైకెత్తి చూపాడు.

ఆ యిద్దరూ అక్కడే నుంచున్నారు. వచ్చిన కోయల కందరకూ పైన తీగెలూ, చేతిలో వుప్పుచూపించసాగారు. చీకటిబడ్డదాకా అదే పని. మల్లుదొరవచ్చి "ఏందిరా, భద్రాచెలం బాలూః" అని వాళ్ళముందు నిలిచాడు. బాలుపైన తీగెలు చూపాడు గంగుదొర చేతిలో వుప్పు పొట్లం చూపినాడు. మల్లుదొర కళ్ళు ఒక్కసారి మెఱిసినవి.

* * *

అర్థరాత్రి యింట్లో చప్పుడుకు బంగారయ్యకు మెళకువ వచ్చింది. దీపం పెద్దదిచేసి లేచి చూచాడు. పెద్దాడు, యెంకట్రత్తం నిద్రబోతున్నాడు. ఆదెమ్మ చిన్నగురకలో మార్పేమీలేదు. బంగారయ్య దీపాన్ని పైకెత్తి చూచాడు. ఎదురుగా నలుగురు ముసుగు మనుషులున్నారు. వాళ్ళకు ముఖాలనుండి కాళ్లదాకా ముసుగేవున్నది.

బంగారయ్య కాళ్ళు గజగజ వణకినవి. చెయ్యి చలిజ్వరంనాడులాగా కదలిపోయి దీపం జారవెయ్యబొయ్యాడు. ఒక ముసుగు ముందుకొచ్చి అతని చేతిలో దీవం తీసుకొన్నది. బంగారయ్యకు నోరు పెగిలిరాలేదు. ఆ ముసుగువంక చూడలేక ప్రాణభయంతో తలవంచుకొన్నాడు. పారిపోదామన్నా పాదాలు కదలవు. బంగారయ్య తలవంచు కొన్నప్పుడు యెదుటి ముసుగు పాదాలు కనబడ్డవి. ఆ పాదాలు ముల్లుదొర పాదాలకువలె ముద్దగావున్నాయ్. ముసుగు కదలలేదు. లాంతరు తగ్గించి అతనిముందే పట్టుకు నించొన్నది.

మిగతా మూడు ముసుగులూ కదిలినవి. ఆ కదలికలో తొందర లేదు. భయం అసలే కానరాదు. ఒక ముసుగు పెద్దాడు ఎంకటరత్తాన్ని దాటి రేడియోవున్న కావిడిపెట్టెదాకా నడిచి, రేడియో నందుకుని మళ్ళీ పెద్దాడిమీదుగానే యింకో ముసుగుకు అందించి. ఆ ముసుగు మరొక ముసుగుకు, చివరకది దీపం పట్టుకొన్న ముసుగువద్ద కొచ్చింది. బంగారయ్య కూలబడి చూచాడు. తనను వాసన చూడమన్నట్లు ముసుగు వంగి పెద్దాడి "లేడియోను" అతని ముక్కుకుదగరగా తెచ్చినది. మరు క్షణంలో నాలుగు ముసుగులూ మాయమైపోయినవి—రేడియోతోసహా.

6

మర్నాడు మల్లుదొర వెళ్ళినప్పుడు ఆదెమ్మ గల్లాపెట్టెముందు వున్నది.

"చలిజ్వారం వచ్చిందిగా" అన్నది.

"ఆ: యేం లేదులే. శెట్టిదొర రేవులోకి పడవ లెప్పుడొస్తయ్యో లేడియోమీద అడిగి జెపతనన్నడ్లే" అని మల్లుదొర అన్నాడు. "మరి పడవలొస్తేనే గదా వుప్పుబస్తాలు"

మల్లుదొర కదలిపోతుంటే బంగారయ్య లేచివచ్చాడు. "ఉప్పు గేంలే మల్లుదొరా! మా పెద్దోడు మూడుబస్తాలు పప్పుకింద గట్టాడు. తీచికెళ్ళు. తీచికెళ్ళు. పాతదరేలే!"

భారతి —

విజయ ఫాల్గునము